

SCHOTTEK Andreas, **Ujęcie ruchu ekumenicznego w pismach Alojzego Kleina. Studium teologiczno-historyczne**, przedm. Piotr Jaskóła, Opole: Red. Wydaw. WT UO 2006, 199 s., bibliogr., streszcz. niem., Uniwersytet Opolski: Wydział Teologiczny, seria: Ekumenizm i Integracja 13, ISBN 83-60244-32-4.

Na obecnym etapie rozwoju dialogu ekumenicznego wielką potrzebą chwili jest troska o to, aby ustalenia dialogów teologicznych prowadzonych przez poszczególne Kościoły i Wspólnoty docierały do jak najszerszych kręgów ich członków. Równie ważne wydaje się być, zwłaszcza dla rozwoju ekumenicznej duchowości i dawania przez chrześcijan wspólnego świadectwa na wielu poziomach życia, prezentowanie sylwetek i dzieła ludzi całym życiem zaangażowanych w rozwój widzialnej jedności Kościoła Chrystusowego. Do takich ludzi należy z całą pewnością prof. Alojzy Klein (1934–2002), ksiądz paderborneńskiej archidiecezji, w czasie Soboru Watykańskiego II tłumacz, pomocnik i doradca abp. Lorenza Jaegera, wieloletni dyrektor Instytutu Ekumenicznego Johanna Adam Möhlera, od 1984 r. aż do chwili śmierci konsultor Papieskiej Rady ds. Jednoś-

ci Chrześcijan, a od 1985 r. także sekretarz Komisji Ekumenicznej Episkopatu Niemiec. Niestety, w naszej rodzimej literaturze teologicznej jest wielkim nieobecnym i wielkim nieznanym. Dlatego bardzo dobrze się stało, że doczekał się opracowania w publikacji ks. Andreasa Schottka.

O walorach teologicznych Prof. Kleina, a także osobowościowych i ludzkich, mogłem się przekonać w czasie swego dwuletniego pobytu w Instytucie Ekumenicznym w Paderborn. A. Schottek wskazał nań jako teologa wiernie związanego z nauczaniem Magisterium Kościoła, kontynuatora myśli i ducha Soboru Watykańskiego II. Od siebie dodam, że trzeba w nim też widzieć teologa pokornego i służebnego. Z tego, co mi wiadomo, stosunkowo niezbyt obszerny dorobek pisarski wiąże się przede wszystkim z tym, że piastując wspomniane wyżej stanowiska sekretarza i konsultora, redagował wiele tekstów na zapleczu, w służbie przedstawicielom Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, których nie mógł autoryzować.

Autorowi książki należy się już na wstępie uznanie, że podjął temat ujęcia ruchu ekumenicznego w pismach prof. Alojzego Kleina. Wydaje się, że ta część refleksji Kleina, która dotyczy dialogu ekumenicznego, stanowi najbardziej twórczą część jego dorobku, konkretny wkład w posoborową myśl teologiczną i jako taka nie może nie zainteresować tych wszystkich, którym sprawa pojednania chrześcijan jest bliska.

Określenie przez Schottka celu pracy jest jasne i nie ma charakteru minimalistycznego. Chodzi o zaprezentowanie, ale i krytyczną ocenę, jeśli nie całości, to wielu teologiczno-ekumenicznych poglądów prof. Alojzego Kleina. Na stronie następnej autor dopowiada: „Studium będzie także chciało usystematyzować podejmowaną przez naszego autora ekumeniczną problematykę. W tym celu – zwłaszcza tam, gdzie sam autor ogranicza się do ujęć szczegółowych – ujmie się ją w szerszym kontekście teologicznym, ekumenicznym i eklezyjalnym” (s. 28). Uważna lektura rozprawy, pozwala stwierdzić, że autor nie rzucił słów na wiatr i z tak zakreślonego zadania dobrze się wywiązał. Odważne uwagi krytyczne zawarł w podsumowaniach kolejnych rozdziałów, a myśl Profesora poprawnie i umiejętnie przedstawił (wraz z dopowiedzeniami, celem lepszego osadzenia w kontekście) w ramach czterech obszarów jego poszukiwań i twórczości, a mianowicie w ramach penetracji komentarza do wkładu Kościoła katolickiego (powszechnego i w Niemczech) w rozwój dialogu ekumenicznego, komentarza do działalności Światowej Rady Kościołów, jej Zgromadzeń Ogólnych oraz Komisji „Wiara i Ustrój”, komentarza do bilateralnych dialogów Kościoła katolickiego z anglikanami, luteranami i reformowanymi oraz w ramach analizy Kleinowej interpretacji aktualnych wyzwań ekumenii. Wydzielenie tych czterech obszarów, które znajduje się u podstaw skonstruowania bardzo przejrzystej struktury pracy, nie było rzeczą łatwą. Schottek przyznaje w zakończeniu rozprawy (s. 184): „Trudnością w pisaniu niniejszej rozprawy z pewnością nie było samo zgromadzenie materiałów źródłowych, ponieważ prawie wszystkie pozycje otrzymałem

jeszcze za życia Autora od niego samego – za co jestem mu wdzięczny. [...] Główną trudność sprawiało tematyczne zgrupowanie materiału oraz analiza dorobku bardzo zróżnicowanego treściowo i językowo; dorobku szczegółowego, wycinkowego i nie usystematyzowanego”.

Praca Schottka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów (w każdym inna liczba paragrafów i podpunktów odpowiednio do objętości podejmowanej problematyki) oraz zakończenia. Nie rodzi żadnych zastrzeżeń podział bibliografii, co więcej, uszeregowanie źródeł w czterech grupach: książki Kleina, artykuły w czasopismach, artykuły w pracach zbiorowych, artykuły zamieszczone w *Katholische Nachrichten-Agentur* oraz hasła encyklopedyczne uznać trzeba za nader trafne. W poprawnie zredagowanym *Wstępie* trochę brakuje bliższego zaprezentowania źródeł, do których autor odwołuje się szczególnie często. Mam na myśli książkę *Ökumenische Pilgerschaft* (wydaną w Paderborn w 2002 .r) i najistotniejsze artykuły Kleina na temat ekumenizmu.

Struktura korpusu pracy jest bardzo klarowna, logiczna, pozwalająca ogarnąć analizowane zagadnienia integralnie, wszechstronnie i bez wrywania z kontekstu. W pierwszym rozdziale Schottek omawia myśli prof. Kleina związane z jego prezentacją zasadniczych inicjatyw ekumenicznych Kościoła katolickiego: soborowego dekretu *Unitatis redintegratio* i dokumentów Jana Pawła II, zwłaszcza encykliki *Ut unum sint*, a gdy chodzi o Kościół w Niemczech – to dokumentu Synodu würzburskiego oraz działalności Stowarzyszenia św. Bonifacego i Instytutu Ekumenicznego w Paderborn. W rozdziale drugim przygląda się komentarzom Profesora do wydarzeń, w których sam uczestniczył, tzn. do Zgromadzeń Ogólnych Światowej Rady Kościołów w Vancouverze (Kanada 1983) i w Canberze (Australia 1991) oraz do dokumentów wypracowanych przez Komisję „Wiara i Ustrój” w Limie (tu zwłaszcza do dokumentu *Urząd duchowny*) i w Santiago de Compostela. Trzeci rozdział prezentuje myśl Kleina związaną z jego odniesieniem się do bilateralnych dialogów Kościoła katolickiego z Kościołami i Wspólnotami poreformacyjnymi; Schottek omawia kolejno jego komentarze do relacji katolicko-anglikańskich, katolicko-luterańskich i katolicko-reformowanych. W rozdziale czwartym zapoznaje on czytelnika z czterema wyzwaniem, jakie prof. Klein odnosi do dialogu ekumenicznego. Wydaje się, że zwłaszcza drugie wyzwanie można było nieco precyzyjniej wyrazić; wyłamuje się z konwencji określenia pozostałych; jest wyraźnie mniej czytelne w swoim brzmieniu. Poza tym jednym przypadkiem, do tytułów rozdziałów, paragrafów i mniejszych jednostek nie można mieć zastrzeżeń. Można z sugerować jedynie drobne przestawienie podpunktów w drugim paragrafie pierwszego rozdziału. Ponieważ przy omówieniu działalności Stowarzyszenia św. Bonifacego i Instytutu Johanna Adama Möhlera dochodzi się do 1967 roku, kiedy Instytut przyjął nazwę „Institut für Ökumenik”, byłoby dobrze dokument würzburskiego Synodu omówić w podpunkcie trzecim. Stosowną komisję synodalną ds. ekume-

nizmu powołano bowiem w styczniu 1971 r. W zakończeniu rozprawy jej autor umiejętnie, zwięźle a treściwie, zapoznaje z wynikami swoich analiz, charakteryzuje myśl Prof. Kleina.

Rozprawa Andreasa Szottka stanowi rzetelne studium refleksji Alojzego Kleina na temat różnych poziomów rozwoju dialogu ekumenicznego i stojących przed nim wyzwań. Zapoznaje z wieloma bardzo cennymi uwagami i przemyśleniami Profesora. Dla przykładu pozwolę sobie wspomnieć bardzo istotne treści związane z omawianiem relacji między ortodoksją a ortopraksją. Chodzi zwłaszcza o zwrócenie uwagi na wzajemne sprzężenie depozytu wiary i osobistego doświadczenia wiary (por. s. 162–167). Zresztą bardzo interesująco prezentuje się cały IV rozdział, w którym omówiono wiele cennych, bardzo własnych i twórczych przemyśleń Profesora na temat przyszłości dialogu i jednania się chrześcijan. Szkoda jedynie, że w ramach tegoż właśnie rozdziału autor nie podjął tematu małżeństw mieszanych, który, jak jeszcze pamiętam z osobistych kontaktów z Profesorem, często pojawiał się w rozmowach i na wykładzie. Z bibliografii wynika, że tematem zajmował się także w kilku publikacjach.

Twórczy wkład Schottka ujawnia się w rozprawie najbardziej w dwóch miejscach: tam, gdzie uzupełnia brakujące treści dla lepszego zakreślenia kontekstu i lepszego zrozumienia przemyśleń i sugestii Profesora, oraz tam, gdzie wyraża odważne opinie i oceny, co ma miejsce w podsumowaniach rozdziałów, a także w zakończeniu. Nie zawsze chodzi o głos krytyki. Ważkie są też inne zdania, jak chociażby to z zakończenia (s. 182): „Szkoda tylko, że komentarze i oceny autora do tych dialogów [bilateralnych] na ogół kończą się na początku lat dziewięćdziesiątych”. Najbardziej odważne słowa padają w podsumowaniu I i IV rozdziału. Ma rację autor, gdy stwierdza na s. 69: „Pewnym niedopatrzeniem prof. Kleina może być to, że przy analizowaniu różnych faktów z historii ruchu ekumenicznego czy omawianiu soborowego dekretu *Unitatis redintegratio*, nie wspomina pioniera ekumenizmu – ks. Couturiera”. Słusznie Kleinowi wypomina pominięcie w komentarzu do dokumentu z Limy problematyki sakramentalności i we wszelkich komentarzach przemilczanie problemu prozelityzmu w działalności ewangelizacyjnej Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Autor nie myli się również, gdy w refleksji na temat wychowania do ekumenizmu zarzuca Profesorowi brak uwzględnienia kwestii permanentnej formacji ekumenicznej (zob. s. 180).

O wartości pracy, powtórzę raz jeszcze, stanowią także rozbudowane konteksty, uzupełniające myśl rozwijaną przez Kleina. Bywa jednak, że w takim rozbudowywaniu kontekstu autor gubi myśl Profesora. Tak jest zwłaszcza na s. 34–46, gdy omawia dekret *Unitatis redintegratio* i zasadniczo w przypisach informuje, jak komentuje poszczególne kwestie prof. Klein. Tymczasem powinno być odwrotnie. Niektóre z poczynionych przypisów winne być wyraźnie zamieszczone i rozwinięte w tekście, nad kreską (por. s. 35). Czasem zakreślenie kontekstu jest zbyt szerokie i niezbyt potrzebne (zob. s. 87–88).

Nieraz w trakcie lektury pracy chciało się znaleźć pod kreską jakiś przypis uzupełniający, wyjaśniający czy poszerzający kwestię. Przykładowo, przy poruszeniu kwestii eklezjalności niekatolickich Kościołów i Wspólnot w dekreście *Unitatis redintegratio* (por. s. 35, 37), przy wskazaniu na różnorodność Kościoła jako rzeczywistość objawiającą jego apostołskość (por. s. 38), przy podejmowaniu myśli o *communicatio in sacris* (por. s. 41), itp. Brakuje w pracy nieco szerszego ukazania wkładu i znaczenia Instytutu Ekumenicznego w Paderborn; uwagę zbyt ograniczono do jego zaistnienia i przeobrażeń strukturalnych. I tu pierwsze pytanie: Czyżby Profesor nie wskazał nigdzie na zdobycze merytoryczne Instytutu, na merytoryczny wkład w dzieło jednania chrześcijan, choćby na poziomie organizowanych konferencji i publikacji? Autor wyraźnie stwierdza, że Profesor poświęca Instytutowi najwięcej uwagi w swoich publikacjach (s. 71). Niestety nie omówił zawartych w nich treści.

Nie można mieć zastrzeżeń do poprawnej formy redakcji poszczególnych części pracy. Na wyróżnienie zasługują treściwe, a zwarte wprowadzenia i podsumowania rozdziałów. Język jest jasny, rzeczowy, choć czasem brakuje mu precyzji. Brak pożądanej precyzji występuje też w niektórych tłumaczeniach myśli Kleina na język polski, albo w parafrazach jego myśli. Przykładowo, parafraza wypowiedzi Kleina na s. 85 zbyt dowolnie oddaje to, co zamieszczone jest poniżej w przypisie 29. Schottek mówi o pisaniu historii przez słowo Bożego Ducha, a Klein o pisaniu historii przez słowo i Bożego Ducha. Narracja zawarta w rozprawie jest płynna, wnioski poprawne. Nie ma przeskoków myśli.

Każde dzieło ludzkie poddane jest jednak prawu niedostatku. Nie są one jednak tego rodzaju, by obniżały wartość opracowania. Pracę należy uznać za przejaw i owoc rzetelnie opanowanego rzemiosła pracy naukowej i twórczego zaangażowania autora w opracowanie podjętego zadania. W naszej rodzimej literaturze teologicznej stanowi pierwszą tego typu prezentację osoby i dzieła prof. Alojzego Kleina. Może być źródłem inspiracji do podjęcia innych opracowań, a także przemyśleń na temat przeszłości dialogu ekumenicznego.

Andrzej Czaja (Lublin – Opole)